

สรุปการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยเรื่องพรรณษะเกี่ยวกับความหลุดพ้นในปรัชญาอินเดีย เราได้กล่าวถึงแนวความคิดของปรัชญาอินเดียระบบต่าง ๆ ที่สำคัญ เท่าที่เห็นว่ามีเหมาะสมที่จะนำมาเปรียบเทียบกันโดยลำดับในบทที่ ๖ นั้นแล้ว ซึ่งจะสรุปลักษณะพิเศษเกี่ยวกับความหลุดพ้นของปรัชญาอินเดียดังกล่าว คือ ปรัชญาอินเดียมีลักษณะ เป็นปรัชญาชีวิตและปรัชญาสังคมในแง่ที่ปรัชญาอินเดียทุกระบบมีจุดมุ่งหมายสอดคล้องต้องกันที่ว่า ชีวิตนี้เป็นทุกข์ ฉะนั้นความคิดเรื่องความหลุดพ้นหรือโมกษะจึงเป็นแนวคิดที่มุ่งจะแก้ปัญหายึดติดความทุกข์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน เนื่องจากปรัชญาอินเดียแทบทุกระบบถือว่าแนวความคิดทางปรัชญามีสาระที่นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน เพื่อให้ชีวิตดำเนินไปสู่อุดมการณ์ที่ตั้งไว้ ด้วยเหตุที่ปรัชญาอินเดียเกิดขึ้นจากความไม่พึงพอใจต่อสภาวะที่เป็นอยู่ของชีวิต นักปรัชญาอินเดียจึงพยายามแสวงหาทางที่จะทำให้ชีวิตนี้หลุดพ้นจากสภาวะที่เป็นทุกข์ เพื่อบรรลุถึงความสุขนิรันดร์ ดังนั้นจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิตก็คือความหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง ด้วยเหตุนี้เองปรัชญาอินเดียทุกระบบจึงมีการเริ่มต้นที่มีลักษณะเป็นทุนิยม (Pessimism) แต่ทุนิยมในปรัชญาอินเดียเป็นเพียงการพิจารณาถึงสภาวะที่แท้จริงของชีวิตเท่านั้น เพราะว่าจุดหมายปลายทางปรัชญาอินเดียจบลงด้วยอุนิยม (Optimism) เป็นส่วนใหญ่

สำหรับปรัชญาจรวากซึ่งเป็นวัตรุนิยมเพียงระบบเดียวที่มีแนวความคิดไม่ตรงกับปรัชญาอินเดียระบบอื่น ๆ ทั้งหมด เพราะว่าปรัชญาจรวากได้ปฏิเสธความหมายของความหลุดพ้นของปรัชญาทั้งในสายอัสติกะ ซึ่งมีที่มาจากคัมภีร์พระเวทและอุปนิษัทที่เรียกว่าปรัชญาทั้งหกระบบ คือนายะ ไว เศษิกะ สวางชยะ โยคะ ฌามามสา และเวทานตะ และปรัชญาสายนาสติกะมีพุทธปรัชญาและปรัชญาเซน เนื่องจากปรัชญาจรวากเน้นถึงความสุขทางผัสสะ เป็นสิ่งที่มีคุณค่าสำคัญที่สุดในชีวิตนี้ เมื่อร่างกายแตกดับก็เป็นการบรรลุโมกษะ ซึ่งทุกคนต้องเข้าถึงสภาวะเช่นนั้นอยู่แล้ว จึงไม่มีความจำเป็นต้องไปแสวงหาความหลุดพ้นที่ไหนอีก ในเมื่อทุกคนก็สามารถเข้าถึงอยู่แล้ว ฉะนั้นจรวากจึงเห็นว่าแนวความคิดเกี่ยวกับความหลุดพ้นของปรัชญาอื่นจึงเป็นเรื่องที่ไร้สาระทั้งสิ้น

ปรัชญาอินเดียทุกระบบได้ยอมรับกฎแห่งกรรมเหมือนกัน และว่าเหตุที่ทำให้ชีวิตเป็นทุกข์ และมีการติดข้องก็คืออวิชชาหรืออวิชชา ทำให้มีการเรียนว่าตายเกิดในวัฏสงสาร ส่วนวิชา หรือวิทยา เป็นหนทางที่จะทำให้หลุดพ้นจากการติดข้องและพ้นจากการเรียนว่าตายเกิดได้นั้นถือ การบรรลุโมกษะหรือความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง ส่วนในแง่ของคำว่าอวิชชาและวิชชานี้ ในแต่ละ ระบบก็มีความเห็นที่แตกต่างกัน อาทิ ระหว่างปรัชญาอินดูหรือปรัชญาาระบบทั้งหกของอินเดีย ถือว่า การเห็นแจ้งว่ามีสิ่งเที่ยงแท้ไม่เปลี่ยนแปลง ซึ่งเรียกกันว่าอาตมันเป็นวิชา แต่ตรงกันข้ามในพุทธ- ปรัชญาถือว่าการเห็นว่ามีสิ่งที่เที่ยงแท้เช่นนั้น เป็นอวิชชา นอกจากนั้นแม้ว่าแนวความคิดของปรัชญา อินเดียจะมีจุดมุ่งหมายเหมือนกันก็ตาม แต่ก็เป็นที่น่าสังเกตว่าธรรมชาติของโมกษะหรือความหลุดพ้น ของแต่ละระบบต่างก็มีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปในรายละเอียด แม้แต่ในระบบเดียวกัน อย่างใน ปรัชญาเวทานตะของคิงกรจารย์ หรืออโหวตะ เวทานตะมีทรรศนะว่าโมกษะ เป็นภาวะที่อาตมันเข้าไป รวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพรหมซึ่งเป็นสิ่งที่จริงแท้สูงสุด แต่สำหรับ เวทานตะของรามานูชะ หรือริศิฎฐาอโหวตะ เวทานตะ เห็นว่าการบรรลุโมกษะนั้นยังคงมีเอกัตบุคคล (Individuality) อยู่ เพราะว่าธรรมชาติของโมกษะไม่ได้หมายถึงการที่ชีวาตมันเข้าร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับสิ่งที่ สัมบูรณ์อย่างของอโหวตะ เวทานตะ แต่เป็นการรู้แจ้งของชีวาตมันเกี่ยวกับสภาพอันแท้จริงของตนเองว่าเป็นส่วนประกอบของร่างกายพระผู้เป็นเจ้า ชีวาตมันที่บรรลุความหลุดพ้นแล้วจะเสวยความ สุขสูงสุด เช่นเดียวกับพระองค์ และเป็นสิ่งที่อยู่ภายใต้การควบคุมของพระผู้เป็นเจ้าตลอดกาล ความแตกต่างดังกล่าวนี้เอง เป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นถึงบรรยากาศทางความคิดทางปรัชญาของอินเดียมีเสรีภาพ ในการแสดงความคิดเห็น และการวิพากษ์วิจารณ์ซึ่งกันและกัน จึงส่งผลให้ปรัชญาอินเดียมีเนื้อหา เติบโตและกว้างขวางยิ่งขึ้นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ด้วยเหตุที่ปรัชญาอินเดียแต่ละระบบถึงแม้ว่าจะมีความเหมือนกันโดยส่วนรวมที่ถือว่าโมกษะ หรือความหลุดพ้น เป็นภาวะที่มีความสุขนิรันดร แต่ก็มีบางระบบที่เห็นว่าธรรมชาติของโมกษะมีลักษณะ ที่แตกต่างกันในส่วนปลีกย่อยก็เนื่องมาจาก ปรัชญาอินเดียบางระบบมีแนวความคิด เรื่องอภิปรัชญา ต่างกัน อย่างเช่นปรัชญาายะ-ไว เศษิกะ ได้อธิบายว่าทุกสิ่งทุกอย่างเกิดขึ้นจากหน่วยย่อยซึ่ง เรียก ว่าปรมาณู หน่วยของปรมาณูเป็นสิ่งที่แท้จริงมีลักษณะ เป็นสิ่งที่เล็กที่สุดของสสาร ไม่สามารถแบ่งแยก ให้เล็กลงไปได้อีก แต่การยอมรับว่ามีปรมาณูดังกล่าว มิได้หมายถึงว่าปรัชญาายะและไว เศษิกะ เป็นวัตถุนิยม เพราะลัทธินี้ยอมรับความมีอยู่ของจิตสสารคืออาตมันและความมีอยู่ของพระผู้เป็น เจ้า

ดังนั้นจึง เป็นผลให้ธรรมชาติของโมกษะ เป็นสถานะที่อาตมันของผู้บรรลุความหลุดพ้นมีลักษณะ เป็นจิต สสาร รู้จักตนเองในฐานะเป็นสิ่งบริสุทธิ์ ปราศจากคุณสมบัติและความรู้สึกทั้งปวง ในแง่นี้จึงทำให้ภาวะของความหลุดพ้นของปรัชญาอนันตยะและปรัชญาไว เศษิกะมีลักษณะพิเศษไปจากระบบอื่น ๆ เพราะว่าคุณภาพหลุดพ้นของท่านไม่ได้เป็นความสุขนิรันดรแต่อย่างใด

อย่างไรก็ตาม ลักษณะของความหลุดพ้นในปรัชญาอินเดียเกือบทุกระบบ ยกเว้นพุทธปรัชญา ยอมรับความคิดเห็นฐานที่ว่า ชีวาทมันหรือตัวตนโดยสภาวะดั้งเดิมแล้ว เป็นสภาวะที่บริสุทธิ์ แต่เหตุที่ต้องทำให้ชีวาทมันมาติดข้องในความเวียนว่ายตายเกิดก็เพราะอริชชาดังได้กล่าวแล้ว และเมื่อขจัดอริชชาให้หมดสิ้นลงไปแล้วก็จะทำให้บรรลุความหลุดพ้นโดยชีวาทมันอยู่ในสภาวะดั้งเดิมของตนหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดตลอดไป จึงเป็นที่น่าสังเกตในประเด็นที่ว่า ในเมื่อชีวาทมันโดยสภาวะดั้งเดิมแล้ว เป็นสิ่งที่บริสุทธิ์ เมื่อติดข้องแล้วก็บรรลุโมกษะเข้าสู่สภาวะดั้งเดิมของชีวาทมันอีก เมื่อเป็นเช่นนี้ เราจะมีหลักประกันได้อย่างไรว่าชีวาทมันที่หลุดพ้นแล้วจะไม่กลับมาติดข้องในความทุกข์อีกได้

เกี่ยวกับวิธีทางที่จะบรรลุโมกษะนั้น แม้ว่าปรัชญาอินเดียแทบทุกระบบจะมีความเห็น ว่า ธรรมชาติของความหลุดพ้นโดยส่วนรวมจะเหมือนกัน แต่วิธีทางที่จะบรรลุถึงได้ก็ด้วยการปฏิบัติแตกต่างกันไป ด้วย หรือมีส่วนผสมผสานวิธีการของระบบหนึ่งกับอีกระบบหนึ่ง เราจะเห็นความแตกต่างกันระหว่างปรัชญาในสายอัสติกะกับปรัชญานาสติกะ อาทิเช่น ในปรัชญาวิศิกฎาตไวเศวะทานตะของรามานูชะ ถึงแม้จะยอมรับว่าความรู้เป็นสาเหตุโดยตรงแห่งโมกษะ แต่ความรู้ที่แท้จริงของวิศิกฎาตไวเศวะทานตะได้เน้นถึงความภักดีสูงสุดที่มีต่อพระผู้เป็นเจ้าที่เรียกว่า ประบิดติ เพราะว่าเพียงแต่การปฏิบัติสมาธิเพื่อความรู้แจ้งอย่างเดียวนั้นไม่เพียงพอ บุคคลที่จะบรรลุโมกษะต้องได้รับความช่วยเหลือจากพระผู้เป็นเจ้าด้วย จึงจะหลุดพ้นได้ ลักษณะเช่นนี้จึงทำให้ปรัชญาเวทานตะของรามานูชะมีลักษณะ เป็นเทวนิยมอย่างเห็นได้ชัด ส่วนปรัชญาเซนและพุทธปรัชญาซึ่งอยู่ในสายนาสติกะนั้น เป็นอเทวนิยม ดังนั้นการปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นจึงไม่จำเป็นต้องอาศัยพระผู้เป็นเจ้า เป็นที่พึ่งก็สามารถบรรลุความหลุดพ้นได้ อย่างไรก็ตามการปฏิบัติตนเพื่อเข้าสู่ความหลุดพ้นของปรัชญาอินเดียทุกระบบ แม้ว่าจะมีความแตกต่างกัน แต่โดยส่วนรวมแล้วต่างก็ถือเอาการบำเพ็ญสมาธิและวิปัสสนาโดยการปฏิบัติให้จิตสงบจากกิเลสแล้วพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ให้เห็นตามสภาพความเป็นจริงของแต่ละระบบ โดยการควบคุมร่างกายและจิตใจไม่ให้ตกอยู่ในอำนาจของกิเลสตัณหา ขจัดความเศร้าหมองของจิตใจให้หมดไปก็จะเป็นหนทางไปสู่ความหลุดพ้นในที่สุด อย่างในปรัชญาโยคะซึ่งถือเอาการปฏิบัติตามแบบ

โยคะ เป็นหนทางไปสู่ความหลุดพ้นเป็นจุดหมายปลายทาง โดยการทำให้ใจให้เป็นสมาธิ ผู้ปฏิบัติต้องมีจิตบริสุทธิ์ไม่ตกอยู่ในอำนาจของกิเลสตัณหา ทำให้จิตเห็นแจ้งไม่มีอุปาทานต่อสิ่งอื่น มีจิตตั้งมั่น เพื่อให้วิชาหรือความรู้ที่ถูกต้องเกิดขึ้น โดยอาศัยญาณทัศนะเพื่อบรรลุโมกษะได้ วิธีการเช่นนี้เป็นสิ่งที่ปรัชญาระบบอื่น ๆ ได้ยอมรับและนำมาปฏิบัติโดยทั่วไป เว้นแต่ว่าบางระบบอาจจะมีส่วนที่เพิ่มเติมมากขึ้น แต่สิ่งที่สำคัญก็คือการทำจิตใจให้บริสุทธิ์นั้น เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการที่จะบรรลุโมกษะได้

ข้อสังเกตประการหนึ่งเกี่ยวกับทรรณะ เรื่องความหลุดพ้นก็คือเราจะเห็นว่าประสบการณ์เกี่ยวกับโมกษะเป็นลักษณะเฉพาะบุคคล และเป็นประสบการณ์ที่เกี่ยวกับจิต (Spiritual experience) ด้วยเหตุนี้จึงเป็นเหตุผลที่เราไม่อาจจะจัดได้ว่าข้ออ้างหรือแนวความคิดของระบบใดถูกต้องกว่ากัน เพราะแต่ละสำนักคิดก็มีสิทธิที่จะยืนยันมติดของตนได้เต็มที่ด้วยกันทั้งนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า ความจริงเกี่ยวกับโมกษะเป็นสิ่งเดียวกัน และมีวิธีทางที่จะบรรลุได้หลายทาง เนื่องจากวิธีปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์นั้น แต่ละระบบก็มีวิธีการเป็นของตนเอง นอกจากนั้นสถานะของความหลุดพ้นก็มีความแตกต่างกันไปตามทรรณะของแต่ละระบบ ทั้งนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าอภิปรัชญาของปรัชญาอินเดียแต่ละระบบมีผลต่อทรรณะเกี่ยวกับโมกษะที่แตกต่างกันออกไป แต่ทุกระบบก็พยายามที่จะแสวงหาหนทางที่จะหลุดพ้นจากทุกข์โดยสิ้นเชิง เป็นเป้าหมายสำคัญ

ข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยเรื่องทรรณะเกี่ยวกับความหลุดพ้นในปรัชญาอินเดียฉบับนี้ ได้จำกัดขอบเขตไว้เพียงในแง่ของแนวความคิดเกี่ยวกับทรรณะ เรื่องความหลุดพ้นของแต่ละระบบในเชิงของการเปรียบเทียบเท่านั้น ปัญหาที่น่าจะได้นำมาศึกษาค้นคว้ากันอีกต่อไปก็คือ ควรจะได้มีการเปรียบเทียบ - ปัญหาเกี่ยวกับความหลุดพ้นระหว่างปรัชญาอินเดียและปรัชญาตะวันตก หรืออาจจะมีการวิจัยถึงปัญหาเกี่ยวกับความหลุดพ้นว่ามีบทบาทต่อการวางหลักจริยธรรมของปรัชญาอินเดียแต่ละระบบอย่างไร หลักจริยธรรมนี้แยกออกเป็นส่วนตัวหากจากจุดมุ่งหมายของความหลุดพ้นหรือโมกษะ หรือเป็นเพียงส่วนเสริมแนวความคิดในการหลุดพ้นเท่านั้น .